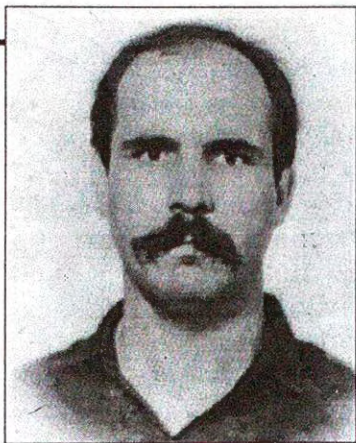

Сергій
КАПРАНОВ

фільми,
які ми бачили

ТРОШКИ РАНКОВОЇ СВИЖОСТІ, або Журавель під пагодою на жовто-блакитному тлі.

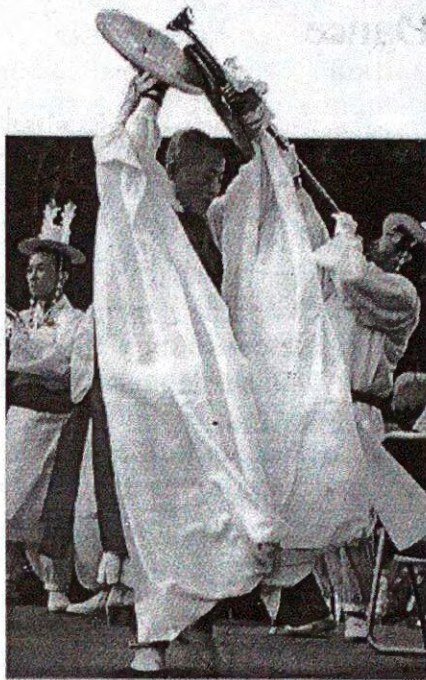
Білосніжний журавель велично розправляє крила під старовинною пагодою, а на обрії - блакитні вершини гір впираються в золотаво-жовте небо. Під такою емблемою проходило Свято корейської культури в Україні 24-30 квітня 1995 року. Вперше українці знайомилися з культурою Країни Ранкової Свіжості.

В ХХ столітті цю країну спіткала складна доля. Їй, що гордо відраховувала своє літочислення від 2333 року до н.е., довелося стати картою в політичних змаганнях великих держав, згодом зазнати тривалого чужоземного панування, а по визволенні (ювілей якого послужив приводом для цього свята) бути розірваною навпіл двома новими володарями світу. Можливо, це й спричинилося до того, що для більшості західних інтелектуалів багата та самобутня культура Кореї ніби опинилася в тіні своїх сусідів, культур Китаю та Японії.

Складна доля країни відбилася в долях розсіяних по всьому світові корейців. Численна корейська діаспора є і в Україні. Це її представники - Асоціація корейців України, Київська Асоціація Корейців та інші виступили ініціаторами та організаторами фестивалю. Для них це був насамперед внесок у відродження мови, культури, гідності народу, що зазнав у «єдиній родині народів-братів» - Радянському Союзі - і репресій, і депортацій, і прямого геноциду. Доля, на жаль, добре знайома й українцям.

І ось, нарешті - Свято корейської культури. Для нас, українців - довгоочікувана нагода познайомитись як зі старовиною, так і з сьогоденням Республіки Корея, відвідати концерти, фотовиставку, демонстрації одягу, фільми...

А ще - букет чудових танців. Склалося враження, що танець посідає особливе місце в корейській культурі. Це пов'язано з традицією шаманізму, який

Придворний танець.

і досі має своїх прихильників. Шаманський танець, як найрозвинутіший, вплинув на інші жанри корейських танців - навіть на придворний та буддистський. Буддисти охоче асимілювали народні вірування, брали на озброєння їхні форми.

Серед буддистських танців чи не найпопулярніший - «Синму», або «ченецький танець», який танцює соліст в білому чернецькому одязі з капюшоном та довгими рукавами. З цим танцем пов'язана романтична легенда.

Якось одна кісен - танцівниця, співачка, поетеса, відома своїми любовними пригодами - вирішила звабити ченця-буддиста, що бездоганно виконував чернецьку обітницю.

Вбравшись у чернецький одяг, кісен прийшла до монастиря і почала танцювати перед своїм обранцем. Наприкінці екстатичного танцю жінка скинула рясу й лишилася оголеною - й тут ченець не витримав...

Танець «Синму» танцює й черниця у фільмі «Високо в горах», що був показаний на фестивалі. Можливо, саме легенда про спокусницю-кісен і надихнула авторів зробити цей танець емоційним центром фільму.

«Немає нічого гарячішого від жадання плоті, немає нічого отруйнішого від гніву...» - цими словами буддистського святого письма починається фільм. Слова відразу викликають у пам'яті інше: «Сильне, наче смерть, кохання, жорстокі, наче пекло, ревності...» (Біблія). Здається, цитати схожі. Але насправді між ними - безодня. Це безодня між двома релігіями - християнством і буддизмом, між двома світами - Заходом та Сходом. Фільм режисера Чон Чжі Йона за романом Ко Ина занурює глядача у глибини буддистського світогляду. Точніше, не занурює, а піднімає - високо в гори, де сховалися від світу монастирі. Ченці завжди прагнули туди - далі від гріха, ближче до Неба, а з XIV столі-

тя, з початком антибуддійських репресій, що тривали аж до 1910 року, корейські ченці оселилися у зовсім недосяжних куточках.

Здається, їм таки вдалося сховатися від світу. Час ніби зупинився: дивлячись фільм, ми не можемо зрозуміти, коли відбувається дія. Лише окремі деталі - ілюстрований журнал, що його крадькома роздивляються легковажні послушники, скляна пляшка у Ченця-безбожника, згадка героїні про брата, що загинув в автокатастрофі, - ось і все, що нагадує про сьогодення.

Банальна ситуація - чоловічий та жіночий монастирі, розташовані неподалік, та кохання між молодим ченцем і черницею - перетворена Чон Чжі Йоном на привід для глибокої філософської розмови на традиційні буддійські теми: про можливість спасіння в світі й поза ним, про гріх та праведність, про просвітлення.

...Молодий ченець Чім Хе, краса якого непокоїть черниць та послушниць монастиря Совон, та красуня-черниця Ме Хон, предмет зітхань ченців з сусіднього чоловічого храму, покохали одне одного. Тим самим вони порушили свою обітницю і стали на шлях гріха...

В Кореї, як і в більшості буддійських країн, ченці не мають права одружуватись. Натомість в сусідній Японії, під владою якої Корея перебувала практично 40 років, ченцям дозволено мати сім'ю. За роки японського панування цей звичай проник і до Кореї, що спричинило після звільнення країни у 1945 році до суперечок між школами «одружених» і «неодружених» ченців. Перемогли останні. Здається, відгомін цих суперечок бринить і в цьому фільмі.

Чім Хе - сирота, якого підібрав і виховав його Вчитель у гірському храмі. Вчитель сам жив у монастирі з дитячих років.

Храм, в якому перебуває Чім Хе, належить школі Сон, відомішій у нас під японською назвою - дзен або (рідше) китайською - чань. Ця школа головну увагу звертає на медитацію, завдяки якій досягається стан просвітлення вже в цьому житті.

Друга лінія сюжету безпосередньо пов'язана з Сон-буддизмом - це притистояння між Вчителем та його антиподом - Ченцем-безбожником. Це ніби втілення двох ліній в Сон. Вчитель - патріарх монастирського Сон-буддизму, з його жорсткими статутами, суворою регламентацією життя. Ченець-безбожник ніби прийшов з раннього Сон-буддизму, він з тих легендарних ченців-бунтарів, що відкидали всі писані й неписані закони й вільно сполучали медитацію з пияцтвом та розпустою, на практиці реалізуючи принцип неподвійності. Обидва майстри - і Вчитель, і Ченець-безбожник - все життя прагнуть здійснити головний заповіт Сон: стати буддою*. Обидва на початку фільму лише

* Згідно з усталеними нормами слово будда пишеться з маленької літери, коли воно позначає рівень духовного розвитку і з великої літери, коли йдеться про історичного засновника буддизму - Шак'ямуні

Ченецький танець «Синму».

напівдорозі. Обидва досягають стану будди в той самий день - і водночас це день їхньої смерті.

Двічі протягом фільму майстри стають до герцю в блискучих чаньських діалогах. Двічі Ченець-безбожник доводить, що він не гірший за Вчителя.

Для знавців чань особливий інтерес, безперечно, становлять діалоги ченців, а також «коани» - загадки, розв'язання яких допомагало досягнути просвітлення. Один коан загадує своїм легковажним ученицям настоятелька жіночого монастиря. Вона пропонує їм покласти до миски з водою сухий листок, не торкаючись його (дія відбувається восени). Цю задачу блискавично роз-

в'язує головний герой Чім Хе, що проходив повз. Він просто поставив миску під дерево, з якого падало пожовкле листя.

Другий коан задає самому Чім Хе його Вчитель після невдалої спроби героя втекти разом з коханою: «Вчитель працював на полі й покликав учня. Учень прийшов і вибачився, що не взяв із собою мотику. Вчитель сказав: «Поклади *Це* на землю». Учень здивувався: «Але ж я нічого не маю». Вчитель відповів: «Тоді тримай *Це* далі». Що мав на увазі Вчитель?» Чім Хе не відповів одразу - але його вчинок в кінці фільму, можливо, й містить відповідь...

З Сон пов'язані деякі шокуючі моменти фільму. Ченець-безбожник, досягнувши просвітлення, кидається в прірву зі щасливою посмішкою на устах. Такі самогубства відомі в історії буддизму. За наказом Вчителя його тіло лишають на поталу воронам. Що це - жорстокість, кара єретикові чи просто розуміння стану речей? Адже Ченець-безбожник ще за життя став ніби часткою природи. Чи не було б для нього, хто все життя заперечував стереотипи суспільства, поховання за встановленим звичаєм - блюзнірством?

Кульмінаційний момент фільму теж незвичний. Старий Вчитель, вмираючи, прохає Чім Хе привести до нього красуню Ме Хон, і, лишившись з нею сам на сам, наказує дівчині... роздягнутися! Здається, автор викриває потворну хтивість лицемірного ченця: ба ні! Прекрасне оголене дівоче тіло діє на нього, з дитячих років вихованого в монастирі, як потужний поштовх, що руйнує останню стіну між ним і свідомістю будди. Вчитель прозріває і - його душа залишає тіло. Останній вигук того, хто вже став буддою - «Ченець-безбожник!» - вказує на єднання колишніх опонентів.

Доля Ме Хон та Чім Хе складається по-різному. Ме Хон, пам'ятаючи пораду Вчителя - «кинь дурити й повернися до Будди!» - піддає себе добровільно суровому покаранню: на вівтарі перед статуєю Шак'ямуні вона відрубує собі палець, і залишається в монастирі.

Фільм «Високо в горах» викликає бажання провести паралель між ним і славетним романом Кім Ман Чжуна «Сон дев'яти у хмарах» (1689) - першим корейським романом. Сон Чжин, герой цього роману, чимось подібний до Чім Хе. За гріховну думку - стати мирянином - вчитель примушує Сон Чжина прожити світське життя з початку до кінця. Врешті він пробуджує учня словами: «Сон Чжине! Чи добре бути мирянином?!»

Але Чім Хе йде у світ не для того, щоби дізнатися, чи добре бути мирянином - він іде туди, бо знає, що не знайде Будди, поки не подолає свій підсвідомий страх перед світом.

Зовсім інше життя постає перед глядачем у фільмі «Щоденник короля Йонсана». Йонсан (правив у 1495-1506 роках) посідає в корейській історії непоказне місце «проклятого короля», його правління виглядає особливо мізерним на тлі попередників - Великого Сечжона (роки правління - 1418-1450), абсолютиста Сечжо (роки правління - 1469-1494). Йонсан увійшов до історії лише жорстокими репресіями, та як руйнівник конфуціянської державної системи.

Проте режисер Ім Вон Тхек звернувся саме до цієї постаті, бо його цікавили не історичні події, а особистість короля. Сама форма щоденника апелює до особистості. Ключ до безглуздих у своїй жорстокості вчинків Йонсана Ям Вон Тхек побачив у його любові до матері - королеви Юн, страченої за наказом батька, короля Сончжона, та бажанні помститися тим, чиї наклепи довели королеву до ешафоту. Цю ідею розроблено в чисто фрейдистському дусі. Ми бачимо класичну картину Едіпового комплексу. Король проектує образ матері на численних своїх коханок, до яких потрапляє навіть рідна тітка, схожа на покійну королеву, вимагає, щоб вони називали його дитячим іменем Мунчакким, ненавидить батька, але й боїться його. Цей страх породжує моторошні нічні видіння, в яких привид Сончжона з'являється, щоб покарати злочинця-сина. Слабкодушкий та інфантильний король Йонсон намагається втопити свої комплекси в безмежній розпусті та жорстокості. Проте образ головного героя не зводиться до психоаналітичної ілюстрації. Авторам фільму вдалося створити образ глибоко нещасної людини, наділеної тонкою душевною організацією.

Фільм «Щоденник короля Йонсана» відзначається чудовим колоритом - то яскравим, пишнobarвистим у сценах придворних церемоній, свят, розваг, то тонким, ніжним в еротичних сценах з оголеними тілами. Особливо розкішними є сцени придворних танців, які виконує сам король з красунями зі свого гарему: ці танці не менш важливі для «Щоденника», ніж ченецький танець для фільму «Високо в горах». У них яскраво виявлена абсурдність ситуації: конфуціянський, церемонійний за формою, ритуальний за духом придворний танець, що має втілювати канон ідеального монарха, виконує король-розпусник зі своїми коханками. У фільмі протистоять неблаганна історична правда, носіями якої виступають вчені-конфуціянці - правда про злочини короля та особиста правда його людської трагедії. Вирок історії цілком справедливий - невдаху-володаря скидають заколотники-придворні й він гине у в'язниці. Але біль його особистої трагедії все бринить і бринить у тужливій пісні - плачі по матері, складеній Йонсаном-Мунчаккимом.

Скінчився фестиваль корейської культури, проте знайомство українців з культурою Кореї тільки почалося. Хочеться сподіватися, що корейський журавель ще не раз прилетить під гостинний покров жовто-блакитного прапора і ми ще не раз вдихнемо ранкової свіжості з берегів далекого Хану.